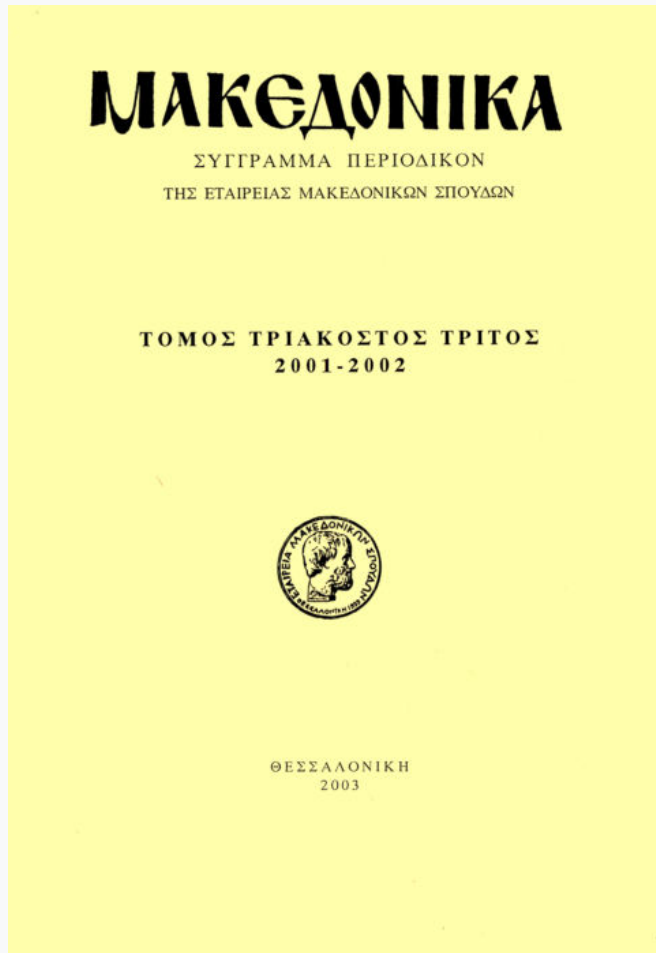

Μακεδονικά

Τόμ. 33, Αρ. 1 (2002)

Μοσχόπολις, Διεθνές Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη 31 Οκτ. - 1 Νοεμβρ. 1996

Αθ. Ε. Καραθανάσης

doi: [10.12681/makedonika.298](https://doi.org/10.12681/makedonika.298)

Copyright © 2014, Αθ. Ε. Καραθανάσης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καραθανάσης Α. Ε. (2002). Μοσχόπολις, Διεθνές Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη 31 Οκτ. - 1 Νοεμβρ. 1996. *Μακεδονικά*, 33(1), 362-366. <https://doi.org/10.12681/makedonika.298>

Μοσχόπολις, Διεθνές Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη 31 Οκτ. - 1 Νοεμβρ. 1996, έκδ. 'Εταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν - Μακεδονική Βιβλιοθήκη, ἀρ. 91, Θεσσαλονίκη 1999, σσ. 287.

Ἡ Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν ὀργάνωσε Διεθνές Συμπόσιο μέ θέμα τή Μοσχόπολη, τήν ὁμορφη αὐτή ἑλληνική πόλη βορείου Ἡπείρου, πού τά ξενιτεμένα παιδιά της, πρόσφυγες πιά μετά τήν καταστροφή της τό 1769, διεδραμάτισαν σημαντικό ρόλο καθ' ὅλον τόν 18ο καί 19ο αἰ. στίς χώρες τῆς Βαλκανικῆς, τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης καί στίς παραδουναβίες ἡγεμονίες. Ἐνα πλῆθος θεμάτων ἀναφερομένων στόν πολιτισμό καί τήν ἱστορία της ἐκλήθη νά ἐξετάσει τό συμπόσιο αὐτό: ἱστορικά, φιλολογικά, δημογραφικά, γλωσσολογικά, διοικήσεως, ἱστορίας τῆς τέχνης. Στόν πρόλογο τοῦ τόμου, πού ἐκδόθηκε ἀπό τήν Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, ὁ Πρύθερος καθηγητής κ. Κ. Α. Βαβυῦσκος, ἀποτυπώνει τή φυσιογνωμία τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συμποσίου, αἰσθανόμενος ὁ ἴδιος ὑπερήφανος γιά τή μητρόεδα καταγωγῆς *τὸν ἐκ τῆς λαμπρᾶς αὐτῆς πόλεως*. Σημειωτέον ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Μοσχόπολεως ἦσαν ἐκ τῶν βλαχοφώνων Ἑλλήνων μέ πλήρη ἀφοσίωση στήν ἑλληνορθόδοξη παράδοση, ἀπόδειξη τῆς ὁποίας ἦσαν οἱ μεγάλες εὐεργεσίες τῶν Μοσχοπολιτῶν πρὸς τό ἑλληνικό ἔθνος.

Ἡ κ. Εὐαγγελία Βίττη μέ τήν εἰσήγησή της «Βλάτσι (ἢ Βλάστη): Τόπος καταφυγῆς καί ἀφετηρία Μοσχοπολιτῶν» ἐξετάζει μία ποικιλία θεμάτων ἀναφερομένων στή σχέση Μοσχόπολεως καί Βλάστης, πρῖν καί μετά τήν 2α Σεπτεμβρίου τοῦ 1769, ὅποτε οἱ πλείστοι τῶν Μοσχοπολιτῶν κατέφυγαν ἐκεῖ, γιά νά ξεκινήσουν λίγο ἀργότερα, πολλοί ἐξ αὐτῶν, τό περιπετειώδες ταξίδι τους γιά τή Βιέννη, τό Βελιγράδι, τίς Ἡγεμονίες καί ἀλλαχοῦ. Στίς χώρες αὐτές οἱ Μοσχοπολίτες διακρίθηκαν ἐνωρίς στήν οἰκονομική, κοινωνική, πνευματική ζωή τους, χωρὶς νά λησμονήσουν, οἱ περισσότεροι, τή Βλάστη πού τή θεωροῦσαν, πλέον, πατρίδα τους, ἀφοῦ τή Μοσχόπολη εἶχαν καταστρέψει ὁλοσχερῶς ἐκείνο τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1769 οἱ ὀρδές τῶν ἀλβανικῶν συμμοριῶν. Μεταξύ τῶν ἄλλων, ἡ κ. Βίττη, μοσχοπολιτικῆς-βλατιαντικῆς καταγωγῆς ἡ ἴδια, ἐξετάζει στήν εἰσήγησή της τήν ἱστορική ὑπόσταση καί τήν κοινωνική δομή τῆς Βλάστης πρὸ τοῦ 1769, τήν πιθανή σχέση της μέ τή Μοσχόπολη πρὸ τοῦ 1769, τίς μοσχοπολιτικῆς οἰκογένειες πού κατέφυγαν ὡς πρόσφυγες στή Βλάστη, τίς οἰκογένειες ἐκείνες πού παρέμειναν στή Βλάστη.

Ὁ καθηγητής τοῦ Α.Π.Θ. κ. Ἀπόστολος Γλαβίνας ἐξέτασε τή «Συμβολή τοῦ Μοσχοπολίτη ἱερομονάχου Νεκταρίου Τέρπου στήν ἀνάσχηση τῶν ἐξισλαμισμῶν»: ὁ Νεκτάριος Τέρπου (γεν. 1675) ἀφιέρωσε τά ὄριμα χρόνια τῆς ζωῆς του, καί μέ κέντρο τή μονή τῆς Ἀρδεύουσας ἢ Ἀρδενίτσας, στή στήριξη τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἡπείρου, οἱ ὁποῖοι ἐκ τῶν πιέσεων τοῦ Ὄθωμανοῦ κατακτητοῦ, ἀντιμετώπιζαν τόν κίνδυνο τοῦ ἐξισλαμισμοῦ. Μέ τό ἔργο του *Πίστις*, πού ἐκδόθηκε τό πρῶτον στή Βενετία τό 1732 καί μέχρι τό 1818 γνώρισε ἄλλες δέκα ἐκδόσεις, βοήθησε τοὺς καταπιεζομένους Χριστιανούς καί τοὺς Ιερεῖς νά διατηρήσουν τήν πίστη τους. Ὁ Τέρπου γνώριζε τά πρῶτα τῶν Ἡπειρωτῶν χωριῶν, τόν πειρασμό τῶν ἐκουσίων ἐξισλαμισμῶν, ἀλλά καί τήν ψυχολογία τους, γι' αὐτό καί ἀγωνίσθηκε διά βίου γιά τήν ἀποτροπή τῆς ἀλλαξοπιστίας τους. Ὁ ἴδιος, καί τό βιβλίο του *Πίστις*, βοήθησαν στόν μέγιστο βαθμό τοὺς χλιβοσασνισμένους Ἡπειροῦτες νά ἀντισταθοῦν στήν τυραννία *προβάλλοντας*, κατά τόν κ. Γλαβίνα, *πρωτοφανή σέ ἀποφασιστικότητα ἀντίσταση*.

Ὁ ἱστορικός τῆς τέχνης κ. Πύρρος Θῶμος παρουσίασε στό συμπόσιο τίς «Ἐκκλησίες τῆς Μοσχόπολης (ἀρχιτεκτονική ἀνασκόπηση)» καί μᾶς πληροφορεῖ ὅτι στήν πόλη λειτουργοῦσαν εἴκοσι ἐκκλησίες, ἀπό τίς ὁποῖες σώθηκαν μόνον οἱ πέντε, μέ

παιλαιότερη αυτήν της 'Αγίας Παρασκευής· βορείως της πόλεως ύψωνόταν ή μονή τοῦ ἁγίου Προδρόμου (ἀνέγ. 1632), στή συνοικία τῆς Παναγίας βρισκόταν ή ἐκκλησία τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (ἀνέγ. 1694-1699), ἐνῶ ή ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Νικολάου ἦταν τό πιό ὀλοκληρωμένο μνημειο τῆς πόλεως (ἀνέγ. 1721). Ἄλλοι ναοί ἦσαν: τῶν Ταξιαρχῶν στήν παλαιά συνοικία τοῦ ἁγίου Μιχαήλ (ἀνέγ. 1696 ἢ 1722), τοῦ ἁγίου Ἄθανασίου στήν ὁμώνυμη συνοικία (ἀνεγ. 1724). Οἱ ναοί αὐτοί εἶναι ἀπό τίς πρῶτες τριήλιτες βασιλικές στή μεταβυζαντινή ἀρχιτεκτονική καί δεκαεννέα φωτογραφίες τους ἀναδεικνύουν τήν ἀρχιτεκτονική μορφή τους.

Ἄ ο κ. Kliti Kalamata στήν εἰσήγησή του (στά ἀγγλικά) ἀσχολήθηκε μέ τόν «Μοσχοπολίτη ἁγιογράφο, τόν ἱερομόναχο Κωνσταντῖνο» πού ἐργάστηκε στή Μοσχόπολη τήν περίοδο 1693-1726 σέ ἕνα ἐντυπωσιακό, γιά τήν ἐποχή, ἐργαστήριο, στό ὅποιο ἀσχολοῦνταν, πέραν τῆς ἁγιογραφίας, καί μέ τή διακόσμηση τέμπλων. Ἄ ο κ. Kalamata παρουσίασε στήν εἰσήγησή του τριάντα εἰκόνες τοῦ Κωνσταντίνου παρακολουθώντας ἐν τεχνική του μέσα στό διάστημα αὐτό καί ή ὅποια τεχνική τόν ἀνέδειξε ὡς ἕναν ἐκ τῶν ἀξιολογότερων καλλιτεχνῶν τῆς ἐποχῆς του.

Ἄ ὁ ὑπογραφόμενος ἀσχολήθηκε μέ «Προσωπογραφικά Μοσχοπολιτῶν τοῦ 18ου καί 19ου αἰ.» παρουσιάζοντας Μοσχοπολίτες λογίους τοῦ 18ου αἰ. πού ἔδρασαν στίς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες, τήν Τρανσυλβανία (Βρασον καί Sibiu), στή Χάλλη, στό Σεμίλνο τῆς Σερβίας, τή Βιέννη, τό Βουκουρέστι· παρακολουθεῖ τίς σπουδές τους, τίς ἐκδόσεις τους, τή διασπορά τους στά Βαλκάνια καί τήν Κεντρική Εὐρώπη, τό ἐνδιαφέρον τους γιά τό βιβλίο κ.ἄ.

Ἄ ὁ καθηγητής τοῦ Δ.Π.Θ. κ. Στάθης Κεκριδης, μέ τήν εἰσήγησή του «Ἡ Νέα Ἀκαδημία τῆς Μοσχοπόλεως καί ή ἀκτινοβολία της στόν βαλκανικό χῶρο» ἀνίχνευσε τή σημασία της γιά τήν ἐκπαίδευση τῶν βαλκανικῶν λαῶν, ἐφ' ὅσον σ' αὐτήν συνέρρεε τήν περίοδο 1740-1769 πλῆθος νέων μέ διαφορετική φυλετική, γλωσσική καί θρησκευτική προέλευση γιά νά λάβει τά φῶτα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἀπό σοφοῦς Ἑλλῆνες διδασκάλους μέ κορυφαίο τόν Θεόδωρο Καβαλλιώτη. Ἄ ο κ. Κεκριδης μελέτησε τή συμβολή τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ καθώς καί τοῦ Δανιήλ Μοσχοπολίτη πού τά ἔργα τους καί τά λεξικά τους ἀνοίξαν νέους δρόμους στήν ἀναγέννηση, πολιτική καί πνευματική τῶν Βαλκανίων καί πού κατέληξε στά ἀπελευθερωτικά κινήματά τους, παρόλες τίς σημειωθεῖσες διαχωριστικές γραμμές πού δέν μπόρεσε νά συγκρατήσει ή κοινή ὀρθόδοξη πίστη τους.

Ἄ ὁ καθηγητής κ. Φώτης Κιλιπῆρης ἀσχολήθηκε μέ τούς «Μοσχοπολίτες ἐμπόρους στή Βενετία καί στίς χῶρες τῆς Αὐστροουγγαρίας (18ος - 19ος αἰώνας)» ἀναφερθεῖς στά εἰδικά προνόμια τῶν βλαχοφῶνων οἰκισμῶν τοῦ βορείου ἑλληνικοῦ χῶρου, τήν ἀνάπτυξη τῆς κτηνοτροφίας, τῆς οἰκοτεχνίας καί βιοτεχνίας, ἀλλά καί τοῦ μεταναστευτικοῦ ρεύματος Μοσχοπολιτῶν πρὸς τή Βενετία ἀπό τά τέλη τοῦ 17ου αἰ., πού προκάλεσε ἕνα δίκτυο διακινήσεως ἐμπορευμάτων μεταξύ Μοσχοπόλεως καί Βενετίας καί ἀντιθέτως. Παρόμοιο δίκτυο σχηματίσθηκε μεταξύ τῶν Μοσχοπολιτῶν τῶν Μοσχοπολιτῶν στήν Αὐστροουγγαρία καί τίς περιώνυμες μοσχοπολίτικες ἐμπορικές οἰκογένειες τῆς Βούδας, τῆς Πέστης, τῆς Βιέννης, τοῦ Βρασον καί Sibiu.

Ἄ ο κ. Ἀντώνιος Μ. Κολτσιδης, δρ. Φλ., δρ. Θ. μελέτησε τίς «Οἰκονομικές δραστηριότητες τῶν Μοσχοπολιτῶν ὡς παράγοντα διαφωτιστικῆς καί πολιτισμικῆς μετακένωσης στόν Ἑλληνισμό». Ἄ ο κ. Κολτσιδης ἐξήγησε ὅτι ὁ συσσωρευθεῖς πλοῦτος τῶν Μοσχοπολιτῶν στή Διασπορά εὐνόησε τή διάθεσή τους νά φροντίσουν γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς παιδείας (μέ τή «Νέα Ἀκαδημία» καί τό τυπογραφεῖο), τήν ἴδρυση ἐρευνητικῶν κέντρων στο ἐλεύθερο ἑλληνικό βασίλειο (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Ἀστερο-

σκοπείο), τή συμμετοχή τους στον Ἄγωνα τοῦ 1821, ἀλλὰ καί στό κίνημα τῆς αὐτονομίσεως τῆς Β. Ἠπειροῦ τό 1914, ὅταν εἶχαν κατορθώσει νά ξανακτίσουν τήν πόλη τους.

Ἡ κ. Εὐανθία Κωνσταντίνου ἤ Τέγου-Στεργιάδου, δρ. Φ., παρουσάσα στό συμπόσιο τοῦς «Ναοῦς καί τό μοναστήρι τῆς Μοσχόπολης» οἱ ναοί, κατά τήν κ. Στεργιάδου, ἦσαν εἰκοσι δύο στίς δώδεκα συνοικίες τῆς πόλεως, ἐνῶ ἡ μονή τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ κατεῖχε ἐξέχουσα θέση στή θρησκευτική καί καλλιτεχνική ζωή τους. Ἀπό τή λεηλασία καί τήν καταστροφή τους ἀπό τοῦς Ἀλβανούς τό 1769, τήν ἐπακολουθήσασα παρακμή τῆς καί τήν ἐγκατάλειψη τῆς πόλεως ἀπό τοῦς κατορθοῦς τῆς, ἀλλὰ καί τή νέα λεηλασία τῆς ἀπό Ἀλβανούς καί Γάλλους τό 1916, διασώθηκαν πέντε ναοί, τό καθολικό τῆς Μονῆς καί παρακείμενα κτίσματά τῆς, πού δίδουν μία εἰκόνα τοῦ μεγαλείου αὐτῆς τῆς πόλεως. Ἡ κ. Στεργιάδου παραθέτει καί ἔξι φωτογραφίες μέ τή σύγχρονη κατάσταση ὁρισμένων ναῶν τῆς Μοσχόπολης.

Ὁ καθηγητής-βαλκανολόγος κ. Ἀχιλλεύς Γ. Λαζάρου ἀσχολήθηκε μέ τά «Ἐθνολογικά καί Λαογραφικά τῆς Μοσχόπολης» ξεκινώντας ἀπό τήν ἀρχαιότητα καί τήν ρωμαϊκή κατάκτηση πού ἐπέφερε καί τόν γλωσσικό ἐκλατινισμό τῶν Ἑλλήνων τῆς περιοχῆς. Ὁ κ. Λαζάρου ἀναφέρει πλῆθος πηγῶν καί ἐρευνητῶν πού ὁμιλοῦν γιά τήν ἑλληνικότητα τοῦ ἠπειρωτικοῦ χώρου στοῦς ἀρχαίους χρόνους, ἀλλὰ καί τά αἴτια τοῦ γλωσσικοῦ ἐκλατινισμοῦ τῆς εὐρείας ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας *Μακεδονία* (ἐμπόριο, πολεμική ἐμπειρία, οἰκονομικές δραστηριότητες Ἑλλήνων) καί προβαίνει σέ δομεια κριτική κατά Ρουμάνων ἐπιστιμῶνων, παλαιότερων καί συγχρόνων, πού ἀμφισβητοῦν τήν ἑλληνικότητα τῶν βλαχοφῶνων πληθυσμῶν φέροντας ὡς παραδείγματα βλαχοφῶνων Ἑλληνες, ἠπειρωτικῆς καταγωγῆς, πού διακριθῆκαν στίς ρουμανικές χώρες ἀπό τόν 16ο αἰ. καί ἐξῆς ὡς φορεῖς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Χρήσιμος καί ὁ παρατιθέμενος κατάλογος τοῦ συνόλου τῶν κατοικῶν τῆς Μοσχόπολεως πού παρουσιάζει μεγάλες ἀποκλίσεις: ἀπό 12.000-102.000!

Ὁ καθηγητής τοῦ Α.Π.Θ. κ. Ἄντ. Δ. Μπουσοπούκης ἀσχολήθηκε, στήν εἰσήγησή του, μέ τή μορφολογία τοῦ μοσχοπολίτικου ιδιώματος, τό ὅποιο κατέταξε στίς ἐξῆς κατηγορίες: ἐκκλησιαστικά (Ἰωσήφ, Ἀδάμη, Δανιήλ, Ναοῦμ κ.λπ.), πατριδωνυμικά (Γκόρας ἀπό τήν Γκόρα, περιοχή Β. τῆς Μοσχόπολεως, Καβαλλιώτης, Μάντουκας, Ὅπαρις κ.λπ.), παρωνυμικά (Βέρας - Βερίκας, Γκάβας *gavu* = τυφλός, Γκλάβας - *glava* = κεφάλι, Ζιάβας, Ζαβός = στρεβλός, δύστροπος κ.λπ.), ἐπαγγελματικά (βαϊνάκης = βαρελάς, καζαντζής, κουγιουμτζής κ.λπ.), διάφορα ἐτυμολογικῶς ἀνερμήνευτα: ἐξετάζει, ὡσαύτως τά κύρια ὀνόματα μέ τήν πολυτυπία τους (Δημήτρης, Δημητρούλης, Τοῦλιας, Μήτης, Μπίτης, Δήμας κ.λπ.), τά εὐχετικά (Στέργιος - γιά νά στεριώσει, Γιάννης - γιά νά γιάνει κ.λπ.), τά γυναικεῖα κ.λπ. Πάντως, κατά τόν κ. Μπουσοπούκη, τό μοσχοπολίτικο ἐπώνυμο ἐμφανίζει τά τυπικά γνωρίσματα τῶν ὀνομάτων τοῦ ἐσωτερικοῦ ἠπειρωτικοῦ ἑλληνικοῦ χώρου.

Ὁ καθηγητής τοῦ Δ.Π.Θ. κ. Ἰω. Α. Παπαδριανός μίλησε γιά τή «Συμβολή τῆς Μοσχόπολεως στόν οἰκονομικό καί πνευματικό βίο τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης - Βαλκανικῶν χωρῶν (18ος-19ος αἰ.)», ἥτοι τήν ἐμπορική παρουσία τῶν Μοσχοπολιτῶν στή Βενετία, τή Βλαχία, τή Βοσνία, τίς αὐτορουγγρικές πόλεις-ἐμπορικά κέντρα, ἀλλὰ καί τίς μακεδονικές πόλεις. Ὁ κ. Παπαδριανός ἀναφέρθηκε, ἐπίσης, στοῦς λογίους Μοσχοπολίτες τῆς Διασποράς, τά σχολεῖα τους, τίς ἐκδοτικές δραστηριότητές τους, τοῦς ἐθνικούς εὐεργέτες.

Ὁ καθηγητής τοῦ Α.Π.Θ. κ. Χαρ. Κ. Παπαστάθης ἐξέτασε πτυχές τῆς ἀλληλογραφίας Μοσχοπολιτῶν ἐμπόρων μέ βάση τήν κλασική μονογραφία τοῦ V. Parahagi,

Aromâni moscopoleni și comerțul venețian în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, Boucurești 1935. 'Ο κ. Παπαστάθης σχολίασε τό έμπορικό, οικονομικό, κοινωνικό ενδιαφέρον που παρουσιάζει ή άλληλογραφία τών Μοσχοπολιτών έμπόρων: τό είδος τών έμπορευμάτων που προτιμοούν, τά καθημερινά τους ενδιαφέροντα, τίς ανθρώπινες αδυναμίες τους, τά προβλήματά τους.

'Ο καθηγητής κ. Max Demeter Peyfuss στην εισήγησή του (στά άγγλικά) παρουσίασε τό τυπογραφείο τής Μοσχοπόλεως και τίς εκδόσεις του τής περιόδου 1731-1769, που άνέρχονται στίς είκοσι μία, οί τίτλοι τών οποίων είναι όλοι ελληνικοί θρησκευτικού χαρακτήρος και συνδεόμενοι μέ τή γειτονική Μονή του Νασούμ και τήν άρχιεπισκοπή 'Αχρίδος. 'Ο κ. Peyfuss όμιλεί γιά κυριαρχία τών τοπικών σλαβικών παραδόσεων που άντανανκλώνται στίς παραστάσεις γνωστών, ώς λέγει, Σλάβων άγιών τής περιοχής στίς εκκλησίες τής Μοσχοπόλεως. Κατά τήν άποψή μας και τό σύνολο τών βιβλίων του τυπογραφείου τής Μοσχοπόλεως καλύπτεται από ελληνικές εκδόσεις, άλλα και σλαβικές παραστάσεις δέν υπάρχουν στους ναούς (βλ. και τίς μελέτες τών Πύρρου Θώμου και Εν. Τέγου-Στεργιάδου στόν παρόντα τόμο), ούτε σλαβικές παραδόσεις υπάρχουν στην περιοχή τής Μοσχοπόλεως. 'Υπάρχει άραγε σύγχυση του κ. Peyfuss μέ παραδόσεις τής πέραν τής 'Αχρίδος, περιοχής, όπου, όντως, συναντά κανείς τέτοιου είδους παραδόσεις;

'Ο κ. Nikolla Simaku παρουσίασε στην άγγλική γλώσσα τό θέμα «'Ιστορία και Μοσχόπολις σήμερα ή καλύτερα Μοσχόπολη: παρελθόν και παρόν» και άνέλυσε τή σημασία τής πόλεως τόσο γιά τόν ελληνικό πολιτισμό και τήν ιστορία, άλλα και γιά τήν άλβανική ιστορία. 'Ο κ. Simaku αναφέρθηκε στίς όμορφίες τής περιοχής, στό θαυμάσιο κλίμα τής, άλλα εξέφρασε και τή λύπη του που ή Μοσχόπολη έχει έγκαταλειφθεί, γι' αυτό και εκ μέρους του συλλόγου Rilindja e Voskorpjes ('Αναβίωση τής Μοσχοπόλεως) άπύθνηνε έκκληση γιά τή σωτηρία τής.

'Ο κ. Miroslav Timotijević, μιλώντας στην άγγλική γλώσσα, ασχολήθηκε μέ τόν Μοσχοπολίτη άργυροχόο Γεώργιο 'Αργύρη, ό όποιος εργάστηκε στό μοναστήρι του Krušedol τό 1724 μέ παραγγελία του Georgie Melentijević, στόν καθεδρικό ναό του Βελιγραδίου, στίς μονές Sišatonaε και Vojlovica, καθώς και σ' αυτή του Gomirje (1748). 'Ο κ. Timotijević σημείωσε τήν επίδραση που ήσκησαν τά εργαστήρια τής Μοσχοπόλεως και οί Μοσχοπολίτες άργυροχόοι στή σερβική διακοσμητική τέχνη, δείγματα τής όποιας έδωσε μέ σειρά πέντε φωτογραφιών (δισκοπότηρα, έπενδύσεις ειαγγελίων κ.λπ.).

'Ο έπίκ. καθηγητής του Α.Π.Θ. κ. Μιχάλης Γ. Τρίτος ασχολήθηκε μέ τόν Μοσχοπολίτη διδάσκαλο του Γένους Νεκτάριο Τέρπου σημειώνοντας τήν ιεραποστολική δράση του στην 'Ηπειρο που στόχευε στην ενδυνάμωση τής πίστεως τών χωρικών και στόν άγώνα του κατά του 'Ισλάμ. 'Ανέλυσε ώσαύτως, ό κ. Τρίτος τά δύο μαχητικά έργα του Τέρπου *Πίστις και Ζητήματα διάφορα θεολογικά κατ' έρωταπόκρισιν* παραθέτοντας χαρακτηριστικά άποσπάσματά τους.

'Ο κ. Γεώργιος Π. Τσότσος, ιστορικός τής Τέχνης, παρουσίασε τή «γεωγραφική έξάπλωση όρισμένων μορφολογικών στοιχείων τής αρχιτεκτονικής τών βλαχοφώνων οικισμών τής περιοχής πρώην 'Αρχιεπισκοπής 'Αχρίδος». 'Ο κ. Τσότσος αναφέρθηκε στην επίδραση που ήσκησαν οί Μοσχοπολίτες μαστόροι στην περιοχή τής 'Αχρίδος κατά τόν 18ο και 19ο αί. μεταφέροντας σ' αυτήν, και στή Δυτ. Μακεδονία, έν γένει, τά αρχιτεκτονικά πρότυπα τής πόλεως των. 'Ο κ. Τσότσος μελέτησε, επίσης, τά αρχιτεκτονικά μνημεία τών περιοχών αυτών, ενέτοπισε τίς αρχιτεκτονικές όμοιότητές τους, τους δρόμους που άκολουθήσαν οί Μοσχοπολίτες τεχνίτες στή Δυτική Μακεδονία

και τή Βόρειο Ήπειρο. Είναι χαρακτηριστικές οι περιπτώσεις των βλαχοφώνων ελληνικών οικισμών στην ΝΑ Βαλκανική (από τό Νημφαίο, ως τό Φράνερι και τό Βυθι-κοῦκι και από τά βλαχοφώνα χωριά τῆς Ἡπείρου ως τή FYROM), όπου διακρίνει κανείς αὐτή τήν τυπική ἀρχιτεκτονική μορφολογία πού ἀναπτύχθηκε στήν εὐρεία ζώνη πού κάλυπτε γεωγραφικά ἡ ἀρχιεπισκοπή Ἀχρίδος. Τήν εἰσήγηση πλαισιώνουν δώδεκα φωτογραφίες μέ πυροσόπιτα, οἰκίες κ.λπ. ἀπό τή Σμαρίνα, τή Βλάστη, τή Φούρκα, τό Κρούσοβο, τό Μεγάροβο, τό Γκόπεσι, τό Νημφαίο.

Τήν καθγήτρια τοῦ Α.Π.Θ. κ. Δέσποινα Τσοῦρκα-Παπαστάθη ἀπασχόλησε ἡ «Κοινωνική διαστρωμάτωση καί ἡ διοικητική ὀργάνωση τῆς Μοσχολόεως κατά τόν 17ο καί 18ο αἰ.». Παρουσίασε, ἔτσι, τήν κοινωνική δομή τῆς πόλεως μέ τίς τρεῖς τάξεις α) ἀριστοκρατία, β) ἔμποροι καί τεχνίτες καί γ) βοσκοί, ὑλοτόμοι, ἀγωγιάτες κλπ.), τίς συντεχνίες, ἀλλά καί τίς εὐθνες τῆς πρώτης τάξεως (τῶν προεχόντων) πού ἔδιναν τό ἔναυσμα τῆς μεταναστεύσεως καί τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς πόλεως μέ τά γεγονότα τοῦ 1735 καί 1769· ἀκολούθησε ἡ ἐξέταση τῆς πολιτικῆς διοικήσεως τῆς σέ σχέση μέ τό ὀθμανικό σύστημα διοικήσεως, ἀφοῦ ἡ πόλη ὑπαγόταν τυπικά στόν μπουσελίμη τῆς Κορυτσᾶς, στόν μπεῦλερ μπέη τῆς Ρουμέλης καί στόν βεζύρη τοῦ Βερατίου, ἀλλ' ἦταν, κατά τόν ἱστορικό τῆς Μοσχολόεως Ἰωακίμ Μαρτινιανό, «αὐτόνομος καί αὐτοδιοίκητος». Ἐξετάζει, ἐπίσης, ἡ κ. Τσοῦρκα-Παπαστάθη τήν πολιτική καί διοικητική ὀργάνωση, τό συμβούλιο τῶν ἀρχόντων, τήν ἐπιτροπή τῶν γερόντων (1650-1919) τοῦς ἀρχοντες καί προεστούς, τό ἀνώτατο διοικητικό συμβούλιο, τό ἀνώτατο συμβούλιο τῶν συντεχνιῶν, τή συνέλευση.

Μέ τή μελέτη αὐτή κλείνει ὁ τόμος *Μοσχόπολις* πού πιστεύουμε ὅτι ἀποτελεῖ μία σημαντική συμβολή στήν ἱστορία ὄχι μόνον τῆς πόλεως, ἀλλά καί τῶν Βαλκανίων καί τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, ἀφοῦ αὐτή ἡ πανέμορφη πόλη τῆς Β. Ἡπείρου ὑπῆρξε ἕνα πολιτισμικό, καί πνευματικό κόσμημα τοῦ Τουρκοκρατούμενου Ἑλληνισμοῦ.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

Actes de Vatopédi I. Des origines à 1329. Édition diplomatique par J. Bompaire, J. Lefort, V. Kravari, C. Giros. Texte-Album (Archives de l'Athos XXI), P. Lethielleux, Paris 2001, pp. 475+LXXXXV planches.

Ἡ ἔκδοση τοῦ πρώτου τόμου τῶν ἐγγράφων τῆς Μονῆς Βατοπεδίου σηματοδοτεῖ μία σημαντικώτατη πρόοδο στήν ἔρευνα τῆς ἀγιορειτικῆς ἱστορίας κατά τή Βυζαντινὴ περίοδο. Οἱ ἐκδότες μᾶς προσφέρουν ὄχι μόνον μία ἀγρογη διπλωματικὴ ἔκδοση, ἀντάξια τῶν προηγούμενων ἐκδόσεων τῆς ἴδιας σειρᾶς, ἀλλά καί μία λιτὴ πλούσια ὁμως, σέ πληροφορίες εἰσαγωγή γιά τήν ἱστορία τῆς μονῆς κατά τήν πρώτη φάση τῆς λειτουργίας τῆς.

Στὴ σύντομη αὐτὴ παρουσίαση θὰ περιορισθοῦμε σέ ὀρισμένες παρατηρήσεις φιλολογικῆς, οἱ ὁποῖες προέκυψαν κυρίως ἀπὸ μία δειγματοληπτικὴ ἀντιβολὴ ὀρισμένων ἀπὸ τὰ ἐκδιδόμενα κείμενα μέ τίς ἀντίστοιχες φωτογραφίες πού συνοδεύουν τήν ἔκδοση.

10, 1 *Εἰς ἀπανίσταται*. Στὸ κριτικό ὑπόμνημα διαβάζουμε *lege Εἰς*. Ἡ πρόταση ὁμως αὐτὴ νοηματικά δέν ἰκανοποιεῖ. Προτιμότερο θὰ ἦταν νά γραφεῖ: *lege Εἰ και*. Το *Εἰ και* εἰσάγει μία ἐναντιωματικὴ πρόταση πού φθάνει μέχρι τό *και οἷς* (εἶναι ἀγνωστο τί πρέπει νά συμπληρώσουμε μετά), ἐνὼ ἡ ἀπόδοσή τῆς ἀρχίζει μέ τό *δεῖ τούτω*. Τό